

Kulturhistoriske registreringar

Seismiske undersøkingar på Røtinga gnr. 29, bnr. 1 mfl.
E39 Stord-Os

Os kommune

Rapport 33 2017

33
2017

Forord

Etter omorganiseringa av kulturminnevernet i 1990 vart ansvaret for automatisk freda kulturminne i plansaker overført til fylkeskommunane. I Hordaland fylkeskommune er det Seksjon for kulturminnevern og museum ved Kultur- og idrettsavdelinga som utfører det kulturminnefaglege arbeidet. Planområda vert sjekka ut i høve til arkivopplysningar om kjente automatisk freda kulturminne. Det vert og gjort ei kulturminnefagleg vurdering om det må gjerast arkeologiske registreringar i felt.

Den arkeologiske registreringa i felt har som mål å finne ut om eit planlagd tiltak vil komma i konflikt med automatisk freda kulturminne (eldre enn 1537). I den grad tiltaket vil verka inn på nyare tids kulturminne vil desse bli kort omtalte.

Denne rapporten er utarbeidd på bakgrunn av arkeologisk registrering i felt. Rapporten gjev opplysningar om arbeidsomfang, utstrekning og karakter av registrerte kulturminne, og om framlagde planar er i konflikt med kulturminne.

Innhald

1. Samandrag	2
2. Bakgrunn	2
3. Kulturminne og kulturmiljø - nokre sentrale omgrep	2
4. Metode.....	4
5. Området.....	5
6. Tidlegare registreringar og funn i området	7
7. Undersøkinga	8
8. Konklusjon	9
Litteratur.....	10

Figurliste

Figur 1. Oversikt over dei arkeologiske periodane.	3
Figur 2. Strandforskyvingskurve for Bjørkeneset, Os kommune (etter Lohne 2006).....	5
Figur 3. Terreng sør i planområdet. Foto mot aust-nord aust.....	7
Figur 4. Oversiktskart Halhjem med planområdet markert... Feil! Bokmerke er ikke definert.	
Figur 5. Oversiktskart planområdet.....	6
Figur 6. Oversiktskart over tidlegare registrerte kulturminne nær planområdet.....	8
Figur 7. Planområdet med funntomme prøvestikk markert.	9

For feltfoto viser ein til HFK sitt fotoarkiv «Fotostation».

1. Samandrag

I samband med seismiske undersøkingar knytt til planlegging av ny E39 Stord-Os har Fylkeskonservatoren ved Hordaland fylkeskommune gjennomført ei arkeologisk registrering på Røtinga, gnr. 29, bnr. 1 mfl. i Os kommune. Føremål med registreringa var å kartleggje eventuell konflikt med automatisk freda kulturminne i tiltaksområdet. Registreringa vart gjennomført 08.-09.03.2017 av Øystein Skår og Monika Serafinska. Rapport er skriven av Monika Serafinska.

I løpet av undersøkinga vart det grave 23 funntomme prøvestikk, og det aktuelle arealet vart overflateregistrert. Det vart ikkje gjort funn av automatisk freda kulturminne i tiltaksområdet.

2. Bakgrunn

Hordaland fylkeskommune vart kontakta av Statens vegvesen i samband med planlegging av seismiske undersøkingar knytt til ny E39 Stord-Os. Undersøkingssområdet omfatta store delar av Røtinga i Os kommune. Det var frå før ikkje kjend automatisk freda kulturminne på Røtinga, men på grunn av dei topografiske forholda vart tiltaksområdet vurdert til å ha potensial for nye funn frå steinalder. Hordaland fylkeskommune varsla arkeologisk registrering i brev datert 01.03.2017. Saksnummer i saka er 2014/15115.

3. Kulturminne og kulturmiljø - nokre sentrale omgrep

Kulturminne er konkrete spor etter menneske som levde før oss. Dei omfattar òg stader det er knytt historiske hendingar, tru eller tradisjonar til, jf. kulturminnelova § 2, 1. ledd.

Kulturminne kan til dømes vere hus, gravhaugar, tufter, båtar og vegar. Desse kan vere frå tidlegare tider eller frå vår eiga tid.

Med *kulturmiljø* er meint eit område der kulturminne er ein del av ein større heilskap eller samanheng. Kulturmiljø kan til dømes vere ein bydel, eit gardstun med landskapet ikring, eit fiskevær eller eit industriområde med fabrikkar og bustader, jf. kulturminnelova § 2, 2. ledd.

Eit stort tal med verdifulle kulturminne er freda. Gjennom kulturminnelova er kulturminne frå oldtid og mellomalder (inntil år 1537), ståande bygningar eldre enn 1650 og samiske

kulturminne eldre enn 100 år automatisk freda. Lova inneheld òg egne lovføresegner om vern av skipsfunn. Kulturminnelova § 4 inneheld ei liste av ulike typar kulturminne som er automatisk freda. I kulturminneforvaltninga vert det også ofte skilt mellom automatisk freda kulturminne, også kalla forminne og nyare tids kulturminne.

Arkeologiske periodar		Ukalibrert BP	Kalibrert BC/AD
Eldre steinalder	Tidlegmesolitikum (TM)	10 020 – 8900 BP	9500 – 8000 BC
	Mellommesolitikum (MM)	8900 – 7690 BP	8000 – 6500 BC
	Seinmesolitikum (SM)	7690 – 5230 BP	6500 – 4000 BC
Yngre steinalder	Tidligneolitikum (TN)	5230 – 4700 BP	4000 – 3300 BC
	Mellomneolitikum, periode A (MNA)	4700 – 4100 BP	3300 – 2600 BC
	Mellomneolitikum, periode B (MNB)	4100 – 3800 BP	2600 – 2300 BC
	Seinneolitikum (SN)	3800 – 3500 BP	2300 – 1800 BC
Bronsealder	Eldre bronsealder (EBA)	3500 – 2900 BP	1800 – 1200 BC
	Yngre bronsealder (YBA)	2900 – 2440 BP	1200 – 500 BC
Eldre jernalder	Førromersk jernalder	2440 – 2010 BP	500 – 0 BC
	Romertid	2010 – 1680 BP	0 – 400 AD
	Folkevandringstid	1680 – 1500 BP	400 – 570 AD
Yngre jernalder	Merovingartid	1500 – 1210 BP	570 – 780 AD
	Vikingtid	1210 – 1000 BP	780 – 1030 AD
Mellomalder	Tidlig mellomalder		1030 – 1150 AD
	Høgmellomalder		1150 – 1350 AD
	Seinmellomalder		1350 – 1537 AD

Figur 1. Oversikt over dei arkeologiske periodane.

Dei aller fleste av dei automatisk freda kulturminna er enno ikkje registrert. Det er ulike årsaker til dette. Mest vanleg er at dei ligg under dagens markoverflate, og ikkje er synlege. Det kan og skuldast at ein aldri har leita etter kulturminne i desse områda, eller at kulturminna er så overgrodd at dei ikkje lenger er synlege. Så lenge kartfesting og registrering av automatisk freda kulturminne aldri vil bli fullstendig, er ein i offentleg forvaltning og arealplanlegging avhengig av den informasjonen og dei data kulturminnevernet får fram gjennom registreringsarbeidet. Ved planlegging av offentlege og større private tiltak pliktar den ansvarlege å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk freda kulturminne, jf. kulturminnelova § 9. Ved andre tiltak som inneber endra arealbruk og tiltak i marka, er det arkeologiske undersøkingar etter § 11 i kulturminnelova som skal sikre at både kjente, og hittil uregistrerte automatisk freda kulturminne ikkje vert øydelagde som følgje av eventuelle brot på § 3 i kulturminnelova.

Kulturminne frå nyare tid (yngre enn 1537) har meir eller mindre stor verneverdi, men er med unntak av ståande bygningar eldre enn 1650 i utgangspunktet ikkje automatisk freda. Dei kan verte freda etter § 15 i kulturminnelova eller verte regulerte til vern med heimel i plan- og

bygninga. I SEFRÅK-registeret er kulturminne frå før 1900 (hovudsakleg ståande bygninga) registrert. I nokre område er òg kulturminne frå etter 1900 SEFRÅK-registrert.

4. Metode

Sidan førhistoriske spor etter menneske ofte ikkje er synleg på markoverflaten, vil registreringsmetode vanlegvis innebere graving manuelt med spade, prøvestikking, eller ved hjelp av gravemaskin, maskinell flateavdekking. I område kor ein reknar med funn av synlege kulturminne vert det søkt i overflata. Ofte vert fleire metodar nytta på ei og same registrering. Kva metode som er vald avheng av topografi, høgd over havet og kva type kulturminne ein reknar med å kunne påvise.

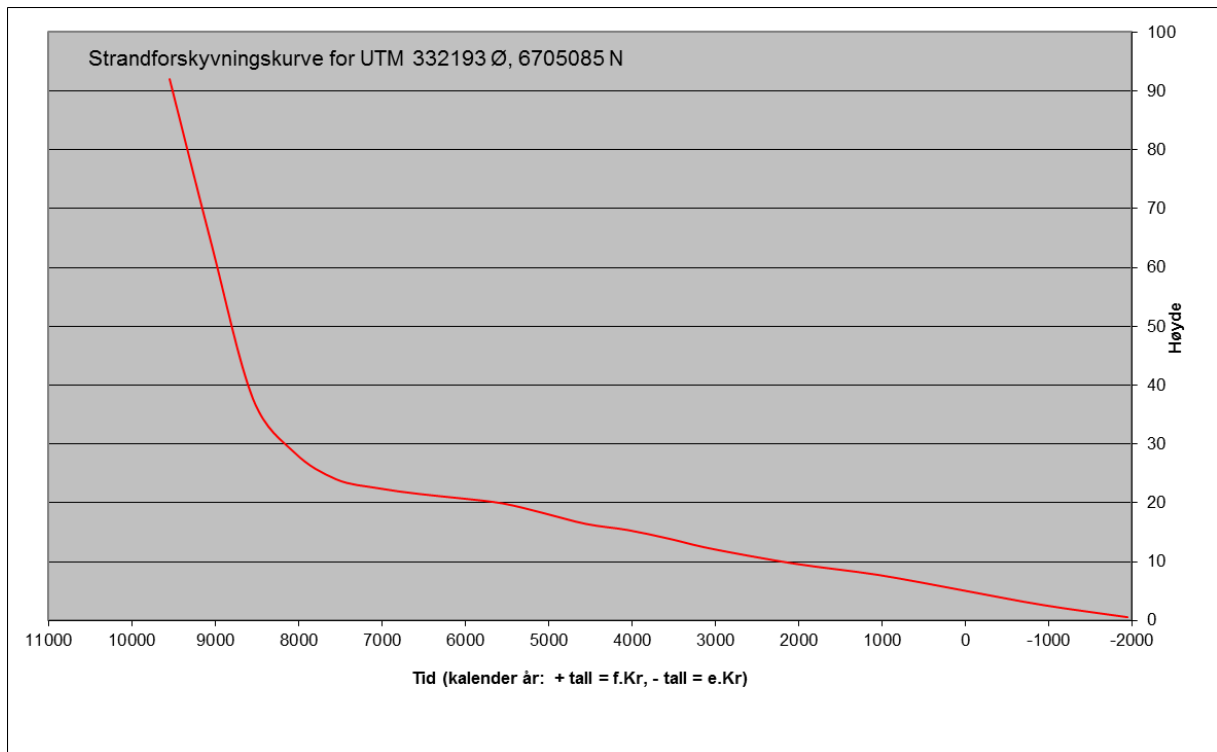
Prøvestikking er den mest nytta metoden for å påvise kulturminne frå steinbrukande tid, men kan også nyttast til å påvise yngre kulturminne. Ved bruk av denne metoden sonderar ein fyrst med eit jordborr etter lausmassar. Ved påvising av lausmassar grev ein så prøvestikk med spade. Prøvestikka er om lag 40 x 40 cm. Den oppgrave massen under torva vert vassålda i såld med 4 millimeter maskevidde. Slik vil funn av reiskap og avslag etter reiskapsproduksjon vere lett å finne.

Maskinell flateavdekking er ein arkeologisk registreringsmetode ofte nytta til å påvise automatisk freda kulturminne i dyrka mark. Metoden går ut på at ein fjernar jordlag med gravemaskin ned til undergrunnen eller til uforstyrta lag med funn av forhistoriske spor. Når den overdekkande jordmassen blir fjerna av gravemaskina følg arkeologane maskina og reinsar fram den avdekka flata for å påvise spor etter førhistorisk aktivitet. Slike spor er til dømes stolpehol og veggriller etter hus, ulike typar nedgravingar som graver, kokegroper og eldstadar, ardspar etter førhistorisk jordbruk eller restar av kulturlag eller dyrkingslag. Ved registreringa er det opna opp søkesjakter i kring tre meters breidde og i varierende lengde.

Ved overflateregistrering vert området som skal undersøkast synfare systematisk med tanke på synlege kulturminne. Synlege kulturminne kan vere gravminne, hustuffer, helleristningar, bergmalingar, steingjerder, geilar, jakt- og fangstanlegg, kolgroper, vegar og vegfar, hellerar, runesteinar jernvinne, steinbrot, bygdeborgar.

Landskapet har endra seg mykje sidan førhistorisk tid, enten ved at tidlegare tidars busetjingsområde har gått ut av bruk og grodd att, ved moderne påverking eller ved

landheving. Det er utarbeidd kurver over eldre strandlinjer for Hordaland (Lohne 2006; sjå også Rommundset 2005 og Vasskog 2006). Dette kan vere ein god reiskap til å forstå landskapsendringar over tid. Strandlinekurver er også ein metode ein nyttar for å datere steinalderlokalitetar innanfor ei gjeve ramme. Ei strandlinjekurve for det gjeldane området er vist på figuren under.

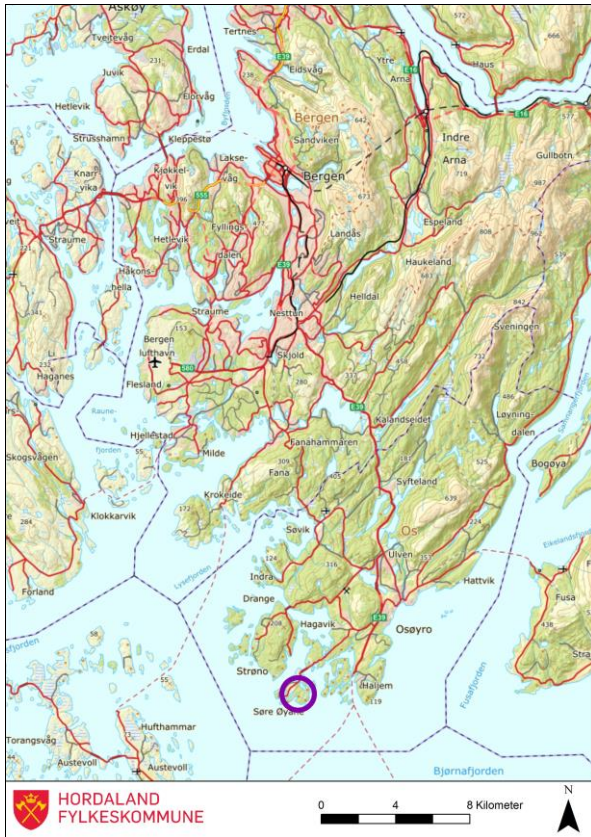

Figur 2. Strandforskyvningskurve for Røtinga, Os kommune (etter Lohne 2006).

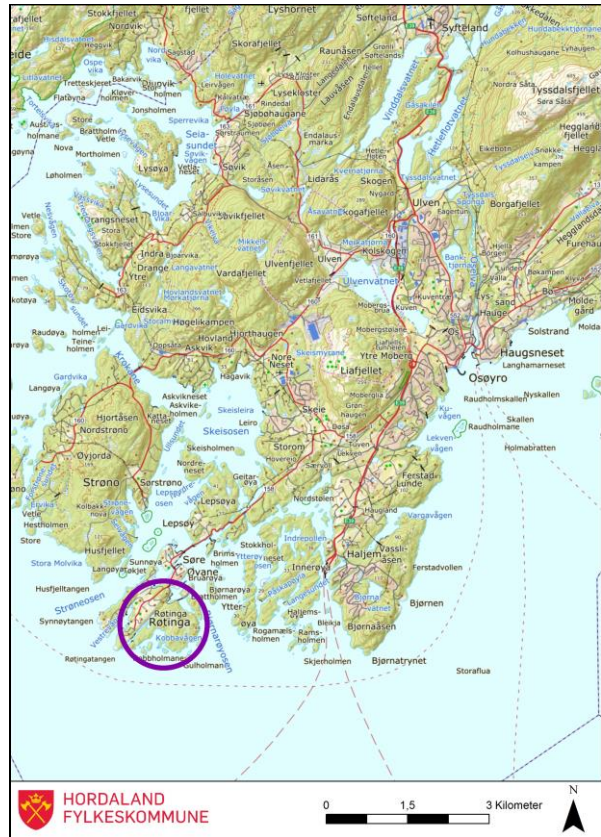
På bakgrunn av kunnskap om tidlegare kjende kulturminne i området, terrenget og nærleik til sjøen kunne ein venta å finne spor frå steinalder i planområdet. Ved registreringa vart det prøvestukke og søkt i overflata etter synlege kulturminne.

5. Området

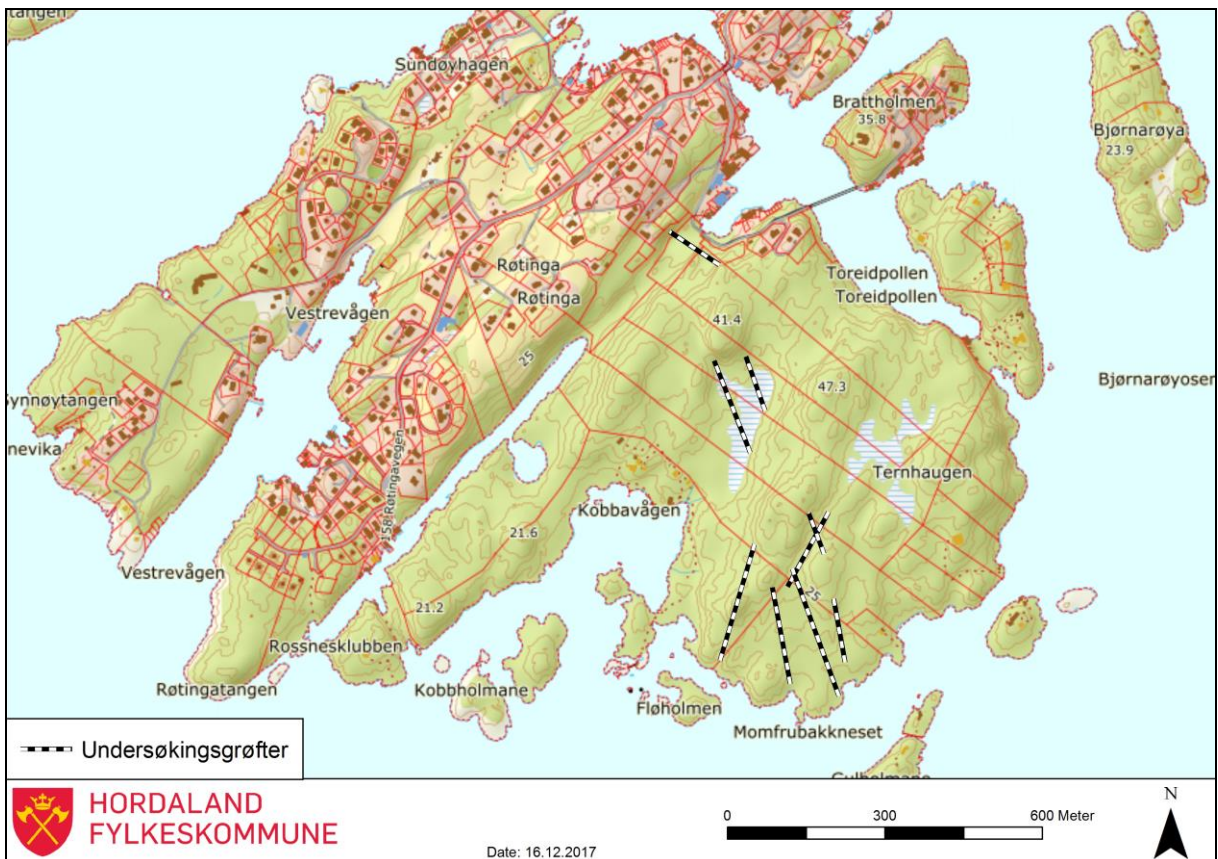
Tiltaksområdet ligg i utmarksområde søraust på Røtinga (figur 3-5). Terrenget er kupert, med fleire små vikar i sør (figur 10 og 11) og ei myr i nord (figur 7 og 8). Området er hovudsakeleg dekt av furuskog (figur 7-11), med noko innslag av granskog i nord (figur 6). I Kobbavågen og langs den søraustlege kysten av øya ligg det nokre hytter. Arealet er elles mykje brukt som turområde.

Figur 3. Oversiktskart med tiltaksområdet avmerket.

Figur 4. Oversiktskart over Os og Røtinga.

Figur 5. Oversiktskart over Røtinga med undersøkingsgrøfter markert.

Figur 6. Tiltaksområdet i nord. Sett mot VSV.

Figur 7. Tiltaksområdet i nord. Sett mot A.

Figur 8. Tiltaksområdet i nord. Sett mot NV.

Figur 9. Tiltaksområdet i sør. Sett mot NV.

Figur 10. Tiltaksområdet i sør. Sett mot S.

Figur 11. Tiltaksområdet i sør. Sett mot SSA.

6. Tidlegare registreringar og funn i området

Det var frå før ikkje kjend automatisk freda kulturminne innanfor tiltaksområdet, men i nærområda er det registrert ei rekke kulturminne (sjå figur 12). På Halhjem, aust for planområdet, er det registrert kulturminne frå bronsealder og jernalder i form av bergkunst (Askeladden id. 35907, 45491 og 60557), steinbrot (id. 25553, 55238 og 60558), gravminne (id. 55239 og 66432) og ein heller (id. 66429). Lenger nordaust, ved Lunde, er det kjend busetnad-aktivitetsområde frå bronsealder (id. 230312 og 230314), steinbrot frå jernalder (id.

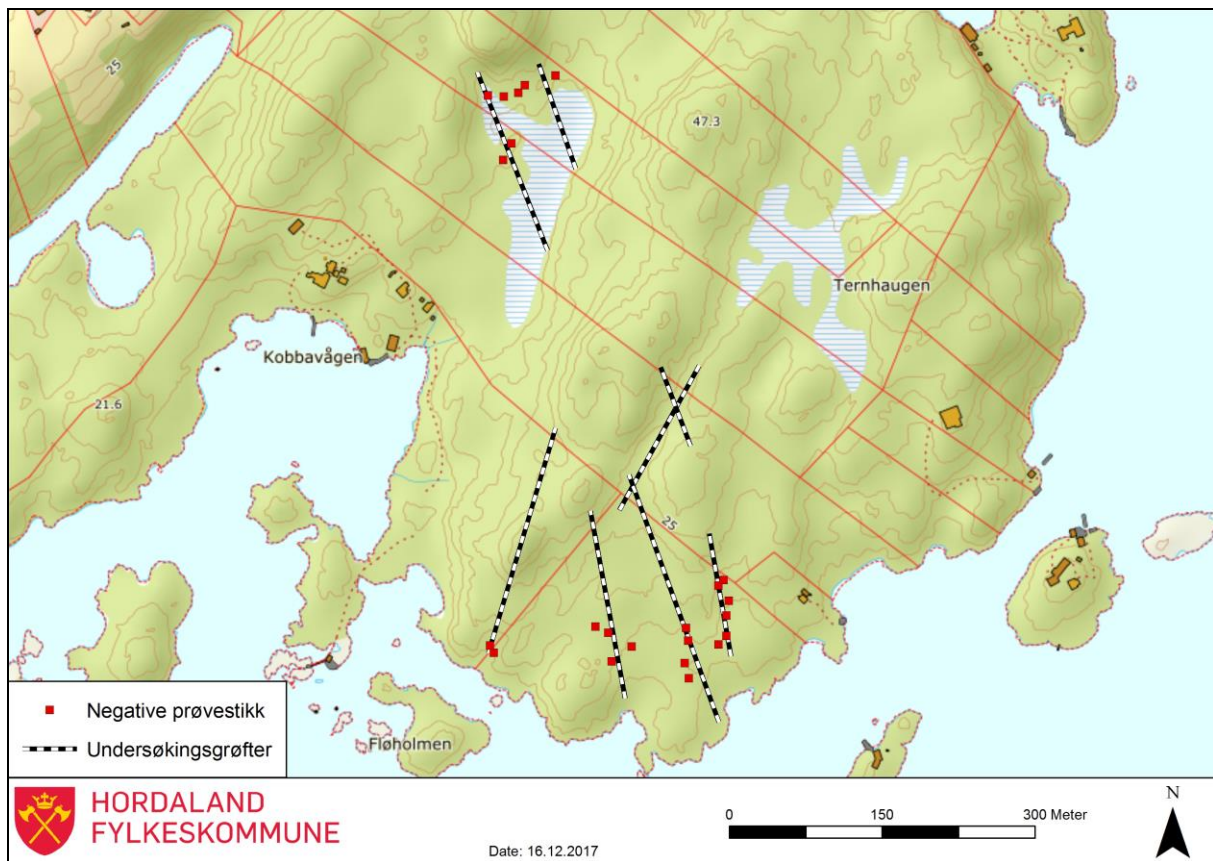
45493 og 66433), ein steinalderbuplass (id. 15826), samt ei rekke gravminne (id. 25534, 35908, 45492, 55243 og 144979). På Lepsøy, nordaust for det aktuelle arealet, ligg det eit gravminne (id. 66431). Aust for Røtinga, på Innerøyna, ligg det hamneområde Kvalessund (id. 123847). På Strøno, nord for Røtinga, er det registrert ei rekke funn frå eldre jernalder. Desse omfattar gravminne (id. 66436, 66437, 55244 og 25538), ein buplass (id. 15827) og ein heller (id. 605602). Her ligg det også eit busetnad-aktivitetsområde frå steinalder (id. 161037).

Figur 12. Oversiktskart over tidlegare registrerte kulturminne nær tiltaksområdet.

7. Undersøkinga

Den arkeologiske registreringa vart utført 08.-09.03.2017 av Øystein Skår og Monika Serafinska. Det vart grave 23 funntomme prøvestikk i tiltaksområdet (figur 13). Planområdet vart også overflaterregistrert, utan at det vart gjort funn.

Figur 13. Tiltaksområdet med funntomme prøvestikk markert.

8. Konklusjon

Den arkeologiske registreringa i samband med seismiske undersøkingar knytt til planlegging av ny E39 Os-Stord vart gjennomført på Røtinga, gnr. 29, bnr. 1 mfl. i Os kommune i perioden 08.-09.03.2017. Det vart ikkje gjort funn som kjem inn under § 4 i kulturminnelova.

Litteratur

Lohne, Ø.S. 2006: *SeaCurve_v1 – Teoretisk beregning av strandforskyvningskurver i Hordaland fra UTM koordinater (MS Excel regneark).*

Riksantikvaren sin kulturminnedatabase Askeladden (<https://askeladden.ra.no>)

Rommundset, A. 2005: *Strandforskyvning og isavsmelting i midtre Hardanger.* Masteroppgåve, Geologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Vasskog, K. 2006: *Holosen strandforskyvning på sørlige Bømlo.* Masteroppgåve, Geologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Hordaland fylkeskommune har ansvar for å utvikle hordalandssamfunnet. Vi gir vidaregåande opplæring, tannhelsetenester og kollektivtransport til innbyggjarane i fylket. Vi har ansvar for vegsamband og legg til rette for verdiskaping, næringsutvikling, fritidsopplevingar og kultur.

Som del av eit nasjonalt og globalt samfunn har vi ansvar for å ta vare på fortida, notida og framtida i Hordaland. Fylkestinget er øvste politiske organ i fylkeskommunen.

Agnes Mowinckels gate 5
Postboks 7900
5020 Bergen

Telefon: 55 23 90 00
E-post: hfk@hfk.no

www.hordaland.no

Februar 2017
Fylkeskonservatoren
Kultur- og Idrettsavd.